

Dezvoltarea gândirii critice la copii și adolescenți –caracteristici.

Aplicații practice în consiliere

prof.dr. Borlean-Elek Annamaria

Omul este posesorul unei capacități de procesare a informației în vederea dobândirii unor cunoștințe, priceperi, abilități cognitive necesare rezolvării problemelor și implicit adaptării la mediul inconjurator.

Mielu Zlate (1999), oprindu-se asupra criteriului finalității, a identificat următoarele tipuri de gândire:

- gândirea reproductivă,
- gândirea creatoare și
- gândirea critică.

După unii autori, gândirea creativă și cea critică sunt fețe ale aceleiași medalii deoarece prima are utilitate și valoare doar dacă în prealabil produsele ei au fost analizate și evaluate critic în scopul fundamentării și întemeierii raționale.

Gândirea creativă implică următoarele abilități: flexibilitatea, originalitatea, fluenta, elaborarea, modificarea, imaginația, gândirea asociată, gândirea metaforică. Scopul gândirii creative este cel de a stimula curiozitatea și de a promova divergența. Gândirea critică implică gândirea logică și raționamentul, inclusiv aptitudini, cum ar fi comparația, clasificarea, secvențierea, cauza / efect, structurarea, analogii, argumentarea, raționamentul deductiv și inductiv, prognozarea, planificarea, ipotezele, și critica.

Categoriile de activitate cel mai des implicate în stimularea dezvoltării unui spirit critic ce implică ca procese gândirea și limbajul sunt: activitățile cu conținut matematic, cele de educare a limbajului și de cunoaștere a mediului inconjurator alături de cele cu caracter integrator, activități ce fac apel adesea la o abordare pluridisciplinară sau interdisciplinară a conținuturilor. Prin natura și modul de manifestare, gândirea critică se manifestă în două dimensiuni esențiale: una socială conform căreia învățarea și munca în colaborare duc la construirea solidarității umane, și o dimensiune pragmatică – învățarea ce are la bază dezvoltarea gândirii critice creează posibilitatea implicării active a elevilor în activitate prin stârnirea curiozității și rezolvarea problemelor de viață.

Caracteristicile copiilor și adolescenților obișnuiți să gândească critic:

- devin responsabili și autonomi în dobândirea cunoștințelor,
- au curajul și îndrăzneala de a gândi atipic, de a-și asuma riscul motivării propriei păreri,
- au o stimă de sine crescută,
- sunt conștienți de propria valoare,
- sunt încrezători în forțele proprii,
- sunt receptivi față de nou, dornici să învețe,

- manifestă respect și interes pentru originalitatea argumentelor celorlalți (profesori, copii, alți adulți).

A gândi critic înseamnă: a deține cunoștințe valoroase și utile și a avea convingeri și credințe întemeiate pe acestea; a-ți forma opinii independente și a accepta ca ele să fie supuse evaluării; a supune ideile unui scepticism constructiv pentru fundamentare; a construi argumente pentru a da consistență opiniilor; a manifesta flexibilitate, toleranță, respect pentru ideile altora; a le accepta sau respinge numai pe bază de argumente; a participa activ la elaborarea de soluții; a colabora; a învăța să gândești eficient și presupune raționalitate și mai puțin subiectivism nefondat pe argumente pertinente.

Gândirea critică se învață prin practicare și conștientizare și reprezintă o capacitate ce trebuie încurajată și dezvoltată într-un mediu de învățare adecvat în urma căruia, prin experiență proprie sub îndrumarea adulților (parinti, consilieri scolari, cadrelor didactice) adolescentul dobândește anumite capacități și abilități.

Învățarea gândirii critice este eficientă dacă sunt respectate anumite condiții:

- crearea unor situații de învățare și alocarea timpului necesar;
- încurajarea elevilor să gândească independent, să speculeze, să reflecteze;
- acceptarea diversității de opinii și idei;
- implicarea activă prin confruntare de idei, cooperare și colaborare pentru găsirea soluțiilor adecvate;
- convingerea elevilor că nu vor fi ridiculizați pentru opiniile exprimate;
- încrederea în capacitatea fiecăruia de a gândi în mod critic;
- aprecierea pozitivă a gândirii critice.

În acest tip de activitate metodele de predare-învățare utilizate pun în permanență elevul în situația de a se autoevalua, autoaprecia și autocorecta în raport cu ceilalți alături de care învață în cooperare sau în raport cu modelul.

Tehnici de gândire creativa:

I. Brainstorming

Esența metodei constă în separarea intenționată a actului imaginației de faza gândirii critice.

În practica brainstorming-ului se pornește de la două principii fundamentale: orice individ e capabil să producă idei și cantitatea dezvoltă calitatea.

Desfășurarea optimă a unei ședințe de brainstorming reclamă câteva exigențe: suspendarea oricărui gen de criticism (autocriticism); manifestarea liberă a imaginației; stimularea unui debit ideativ cât mai mare; elevii își pot manifesta opinia oral, liber și spontan relativ la tema aleasă, fără să respecte o anumită ordine, dar și fără discuții sau dezbateri lungi; este recomandată preluarea ideilor emise de către ceilalți din grup, precum și dezvoltarea acestora.

Provocari:

1. Cum să tratăm o persoană care ne jignește/ne ignoră.

II. Brainstorming cu schimbări de roluri: în această situație moderatorul poate interveni pentru a facilita căutarea unor idei prin atribuirea de roluri specifice intervenției. El poate întreba asupra "modului cum este" percepută o problemă din diferite puncte de vedere X, Y, Z (de exemplu al profesorului, al părintelui, al presei, al administrației școlii, al colegilor mai mari/mici).

Specialistii de la Harvard School of Education au dezvoltat conceptul de "**rutine de gândire**" în cadrul unui proiect dedicat dezvoltării abilităților de gândire la copii, constând în învățarea și aplicarea sistematică a unor pași simpli, spre exemplu: "*vad ... cred ca ... ma intreb...*". Cereti copilului sa observe cu atentie un obiect care ii trezeste interesul. Apoi cereti-i sa ofere raspunsuri la urmatoarele intrebari:

"Ce vezi?" ... "Vad ...."

"Ce crezi despre asta?" ... "Cred ca ..."

"Ce te face sa te intrebi?" ... "Ma intreb daca ..."

Stimulati copilul sa ofere raspunsuri rationale, logice. Exersarea acestei scheme de gândire îl va ajuta pe copil să plece de la o situație obiectivă – ceea ce vede – și să genereze ipoteze alternative în interpretare.

III. Metoda cuvintelor aleatorii

Edward de Bono a menționat în cartea sa „Învăță-ți copilul să gândească” despre metoda cuvintelor aleatorii ca fiind „o metodă puternică de dezvoltare a gândirii laterale care este foarte ușor de implementat”. De obicei, asocierea unui cuvânt cu o situație ieșită din context generează noi legături în mintea noastră, la care altfel nu ne-am fi gândit.

Cum se aplică?

- Scrie o serie de cuvinte aleatorii pe bucățele de hârtie și introdu-le într-o pălărie. Închide ochii și extrage un cuvânt. Sau:
- Deschide un dicționar sau ziar la o pagină întâmplătoare și alege un cuvânt. Sau:
- Generează un cuvânt aleator pe computer.

Imediat ce ai ales cuvântul, găsește-i toate asocierile și vezi care dintre ele se poate aplica la problema pe care o ai de rezolvat.

Provocări:

Trebuie să le spui o poveste colegilor tăi și nu ai nicio carte la îndemână. Cuvântul tău aleator este: sertar.

IV. Inversarea problemei

Conform lui Lao-tzu în cartea sa „Tao-te Ching”: „Liderul inteligent știe cum să fie creativ. Pentru a conduce, liderul trebuie să învețe să urmeze. Pentru a prospera, liderul trebuie să învețe să trăiască simplu. Toate comportamentele trebuie să fie experimentate și opus. Învăță să privești lucrurile din orice perspectivă, din interior spre exterior și de sus în jos.”

Cum se aplică?

Găsește o problemă și încearcă să o privești din perspectivă opusă. Schimbă o propoziție pozitivă într-una negativă sau gândește-te la ceva ce nu face persoana pe care o vezi. Ai o problemă? Gândește-te la o activitate pe moment care nu implică problema respectivă și pune la începutul propoziției obținute cuvintele „Ce-ar fi dacă...”

Provocări:

1. Lucrezi într-o companie pe partea de relații cu clienții sau vânzări? Întocmește o listă cu toate cauzele pentru care clienții *nu* ar cumpăra de la acea companie.
2. Ai de rezolvat o problemă urgentă pentru a doua zi. Ce-ar fi dacă ai merge la o plimbare în parc și ai rezolva problema după ce te-ai întoarce?

V. Tehnica imitației

Gândește-te la multitudinea de informații care circulă în ziua de azi. Oare câte din ideile generate zilnic sunt originale? A devenit un obicei să ne imităm unii pe alții. De ce să nu folosim acest lucru în beneficiul nostru? Dacă ești la început și nu ți-ai definitivat încă un stil propriu, printr-o imitare continuă ajungi să te definești. Avem câteva exemple istorice care confirmă regula: Beatles au început prin a cânta cover-uri, Beethoven a cântat la început operele artiștilor săi contemporani, cântăreții de jazz inserează adesea în concerte ritmuri ale unor melodii celebre. Atât timp cât înțelegi o idee, o poți folosi ca fiind a ta.

Cel mai amuzant răspuns la întrebarea „Ce este originalitatea?” a fost dat de William Inge: ” O plagiatură încă nedescoperită!”

Provocări:

1. Alege o operă literară sau un film și închipuie-ți cum ar arăta o parodie după aceasta.
2. Pornind de la o melodie care îți place, închipuie-ți cum ar suna o versiune diferită a ei (o versiune specifică stilului tău).
3. În timp ce citești un roman sau o povestire, închipuie-ți cum ar arăta un film produs după acea carte. Sau, dacă vrei o provocare și mai mare: închipuie-ți cum ar arăta un film de animație.

VI. Distrugerea presupunerilor

Ce s-ar întâmpla dacă toți oamenii ar fi plătiți să nu muncească? Ce ai face dacă ai fi singurul om de pe pământ rămas în viață după un război? Ce ai face dacă ai putea trăi fără să dormi deloc?

O metodă utilă de a dezvolta gândirea creativă este să generezi o listă de presupuneri pe o anumită temă și apoi să îți închipui ce se poate întâmpla dacă ar fi adevărate. Dacă răspunsul la una din presupuneri este de domeniul imposibilului, atunci elimină acea presupunere și treci la următoarea.

Provocări:

1. Ce s-ar schimba dacă nu ar mai exista cataloage?

2. Cât de mult ți-ai majora sau scădea veniturile dacă nu ai stabili un preț pentru serviciile sau produsele tale și ai pune clientul să îți ofere cât crede el că merită?

Bibliografie

1. Bernat, S., (2003), *Tehnica învățării eficiente*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj- Napoca
2. Buchanan A.,(2007), *Integrating Critical Thinking Skills Into the Classroom*
3. Dennis M. McInerney, (2006), *Developmental Psychology for teachers: An applied Approach*
4. Edward E, Smith B. L. Fredrickson S., Nolen-Hoeksema Geoffrey R. Loftus,(2009), *Introducere in Psihologie-Atkinson&Hilgard*, Editura Tehnica, Bucuresti
5. Epstein R.L., Kernberger C., (2006), *Critical Thinking*
6. Fisher,R.(1998), *Stories for Thinking developing critical literacy through the use of narrative ANALYTIC TEACHING* Vol. 18, No 1
7. Houde O., (2007), *Psihologia copilului*, Editura Cartier,Bucuresti
8. Piaget,J., Inhelder B.,(2011), *Psihologia copilului*, Editura Cartier,Bucuresti
9. Piaget, J. ,(2012), *Judecata morala la copil*, Editura Cartier, Bucuresti
10. Preece, A., (2004), *Gândirea critică în sala de clasă*, Școala reflexivă, vol. 1, nr. 2
11. Sternberg R.J., (1999), *Handbook of Creativity*, Cambridge University Press
12. Temple, C., (2004), *Gândirea critică și literația critică*, Școala reflexivă, vol. 1, nr. 343
13. Yeh, Y.-C., & Wu, J.-J., (1992), *The relationship between critical thinking and academic achievements among elementary and secondary school students*. *Journal of Education and Psychology*, 15, 79-100.
14. Zlate M., (1999) , *Psihologia mecanismelor cognitive*, Editura Polirom